

СЕКЦІЯ 2. СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-31>

СУДОВИЙ ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ: УГОРСЬКА МОДЕЛЬ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Гребеник Володимир Іванович

аспірант кафедри теорії та історії держави і права,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, Україна

ORCID: 0009-0007-2210-3317

Проблема захисту соціальних прав у більшості сучасних держав тісно пов'язана з питанням обсягу судового захисту соціальних прав, що викликає дискусії серед юристів. Основними аргументами противників судового захисту соціальних прав є твердження, що ця група прав не може підлягати безпосередньому судовому захисту та державному забезпеченню, а також розцінювання їх як політичних обов'язків держави, що не втілені у конкретних правовідносинах, які захищаються судом [1, с. 13]. Натомість інші вчені вказують на такі переваги судового захисту соціальних прав в умовах демократії: здатність судів допомагати суспільству перед загрозою порушення з боку іноземних суб'єктів, а також здатність судів допомагати під час подолання блокувальних та інституційних помилок в межах політичного процесу, які шкодять виконанню рішення більшості [2, с. 121].

Разом з цим, встановлення судового захисту соціальних прав не є універсальним рішенням, оскільки не може вирішити проблему ефективного забезпечення соціальних прав. Наприклад, Г. Люббе-Вольфф, вказував на такі обмеження судового захисту соціальних прав: залежність від фактичної економічної можливості держави, необхідність діяти виключно в межах конкретного звернення згідно зі встановленою процедурою, компетенція судді при виконанні рішення [3, с. 97].

Правова система Угорщини є досить своєрідною з точки зору визначення та механізмів захисту соціальних прав. Так, текст Основного Закону, прийнятого у 2011 році, не визначає права на

соціальне забезпечення. Натомість проголошується ідея, що держава «прагнучиме забезпечити соціальний захист усім своїм громадянам» [4, с. 187]. Таким чином, в Угорщині на конституційному рівні не було зафіксовано хоча б загальних рис правових механізмів забезпечення та захисту соціальних прав. Ця зміна зменшила можливості посилалися на такі положення під час судових розглядів, оскільки соціальне забезпечення більше не формулюється як фундаментальне право, що підлягає судовому захисту [5, с. 95].

Внаслідок законодавчих змін повноваження Конституційного суду Угорщини щодо перегляду реформ були обмеженими, тому для захисту порушених соціальних прав угорці мали звертатися до міжнародних установ, зокрема й до Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), хоча такий механізм теж не можна вважати ідеальним.

Зокрема, через відсутність у Європейській конвенції з прав людини соціальних прав їх захист може здійснюватися опосередковано через такі її положення, як стаття 8 (Право на повагу до приватного і сімейного життя), стаття 14 (Заборона дискримінації) та стаття 1 Протоколу № 1 (Захист права власності) [6].

Прикладами рішень ЄСПЛ, які стосуються вказівок на необхідність захисту соціальних прав можна назвати такі рішення:

1) щодо права на соціальне забезпечення: у справі «Белане Надь проти Угорщини» (рішення від 13 грудня 2016 року) ЄСПЛ встановив, що припинення пенсії по інвалідності заявниці через зміни в методології оцінки та встановлення більш суворих критеріїв для отримання права на таку виплату згідно із Законом 2011 року, без належного перехідного періоду або врахування її набутих прав, порушило її право на володіння своїм майном (стаття 1 Протоколу № 1) [7];

2) щодо права на охорону здоров'я: у рішенні по справі «Терновський проти Угорщини» від 14 грудня 2010 року суд встановив порушення статті 8 Конвенції через те, що колізія правових норм щодо участі медичного персоналу під час домашніх пологів, обмежувала автономію особи [8].

3) щодо права на житло: рішення у справі «Бела Немет проти Угорщини» від 17 грудня 2020 року, в якому суд визнав, що законодавчий мораторій, який відкладає виселення, може переслідувати мету суспільних інтересів, а саме, запобігання масовій бездомності [9].

На прикладі угорської правової системи деякі науковці підтверджують можливість судів реагувати на соціальні права громадян, але застерігають від суттєвого обмеження судового розгляду соціальних прав через тиск виконавчої влади та ідеологічно спрямовані кадрові призначення [2, с. 103]. У зв'язку з цим, істотної ваги набуває якість організації системи забезпечення і захисту соціальних прав, що

охоплює відповідний рівень кадрового забезпечення на всіх рівнях, дотримання незалежності суддів від впливу органів виконавчої влади і наявність чітких процедур для реалізації законодавчих приписів.

Наведені передумови свідчать про необхідність запобігання в Україні недолікам системи захисту соціальних прав, які були або залишаються характерними для Угорщини. На наш погляд, пріоритетними заходами для української правової системи, мають стати:

1. Забезпечення можливості вирішення проблем захисту соціальних прав на національному рівні. На відміну від Угорщини, в Україні соціальні права визначені в Конституції і мають належним чином захищатися. Водночас, практична діяльність уповноважених органів в Україні потребує суттєвого удосконалення. Зокрема, М. М. Шумило за результатом аналізу судової практики соціальної палати КАС ВС та ВП ВС стверджує про системний характер проблеми застосування або незастосування норми права уповноваженими органами у спосіб, який порушує право цілої категорії суб'єктів правовідносин із пенсійного забезпечення [10, с. 100]. За таких умов важливими стають забезпечення єдності судової практики адміністративних судів та належного рівня кваліфікації суддів, які розглядають дану категорію справ.

2. Створення узгодженої системи законодавчих актів, які спрямовані на забезпечення реалізації закріплених у Конституції України соціальних прав із врегулюванням критеріїв визначення суб'єктів прав, повноважень органів виконавчої влади та відповідальності за дотримання ними встановлених процедур. Це створить належну матеріально-правову основу для подальшого захисту порушених соціальних прав і надасть чіткі орієнтири для виконання судами своїх функцій.

3. Імплементация принципів рівності, недискримінації, а також права на повагу до приватного і сімейного життя як основоположних засад діяльності держави у сфері забезпечення соціальних прав з урахуванням практики ЄСПЛ. Дотримання цієї стратегії дозволить мінімізувати кількість порушень соціальних прав та встановити достатні гарантії для наближення до стандартів соціальної і правової держави.

Література:

1. Верланов С. О. Економічні і соціальні права людини: європейські стандарти та їх впровадження в юридичну практику України (загальнотеоретичне дослідження). Львів : Край, 2009. 196 с. (Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина; Серія І : Дослідження та реферати; вип. 19).

2. *The Future of Economic and Social Rights* / ed. K. G. Young. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 706 p.

3. Люббе-Вольфф Г. Конституційні засади та можливість реалізації основних соціальних прав через звернення до суду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2003. № 6. С. 94–110.

4. Drinóczi T. , Juhász G. *Social Rights in Hungary. Social Rights as Fundamental Rights : XIXth International Congress of Comparative Law*. The Hague: Eleven International Publishing, 2016. P. 187–210.

5. Földes M. É. The Role of Constitutional Courts in Promoting Healthcare Equity: Lessons from Hungary. *Constitutional Review*. 2020. Vol. 6, No 2. P. 279–305. DOI: 10.31078/consrev624.

6. Guide on the Case-Law of the European Convention on Human Rights: Social Rights. European Court of Human Rights. 2023. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_social_rights_eng (дата звернення: 29.04.2026).

7. Case of Bélané Nagy v. Hungary (Application no. 53080/13) : judgment of the European Court of Human Rights of 13 December 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169663> (дата звернення: 29.04.2026).

8. Case of Ternovszky v. Hungary (Application no. 67545/09) : judgment of the European Court of Human Rights of 14 December 2010. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102254> (дата звернення: 29.04.2026).

9. Case of Béla Németh v. Hungary (Application no. 73303/14) : judgment of the European Court of Human Rights of 17 December 2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206514> (дата звернення: 29.04.2026).

10. Шумило М. М. Зразкові справи як дієвий інструмент захисту соціальних прав і забезпечення єдності судової практики. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки*. 2022. Т. 9–10. С. 98–107.